

วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับข้าวในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม¹

WAY OF LIFE ASSOCIATED WITH RICE IN THAI AND VIETNAMESE FOLK TALES¹

วงศ์กร ศรีระแก้ว / WONGSAKORN SRIRAKAEW²

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

DEPARTMENT OF THAI, FACULTY OF HUMANITIES, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

สุภัค มหาวรรการ / SUPAK MAHAVARAKORN³

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

DEPARTMENT OF THAI, FACULTY OF HUMANITIES, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

Received: June 6, 2021

Revised: August 11, 2021

Accepted: August 13, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องข้าวกับวิถีชีวิตในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม เพื่อกำหนดเนื้อหา นำไปสร้างสื่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยเรื่อง ข้าวกับนิทานพื้นบ้าน สำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม ผลการศึกษาพบว่านิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยและคนเวียดนามที่ผูกพันกับข้าวบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือแม่โพสพหรือแม่ขวัญข้าวร่วมกัน นำไปสู่การประกอบพิธีทำขวัญข้าว ทั้งพิธีรับขวัญข้าว พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญของไทย เต๋กเก็มเม้ย (Tết Com Mói) หรืองานบุญข้าวใหม่และเทศกาลตึก เตียน (Tịch Điền Đoi Sơn) หรือเทศกาลแรกนาของเวียดนาม ปรากฏการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิตข้าว เช่น ใช้การดำข้าว สีข้าวเพื่อแปรสภาพข้าวเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังบริโภคข้าวเป็นหลักโดยทำเป็นอาหารที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่น ขนมข้าวต้มมัดเวียดนามหรือขนมบั้งจิ้ง (Bánh Chung) ที่มีกรรมวิธีการทำแตกต่างจากขนมข้าวต้มมัดไทย หลังจากวิเคราะห์วิถีชีวิตจากนิทานจึงคัดเลือกคำว่า “แม่โพสพ” ซึ่งเป็นคำสำคัญที่ปรากฏร่วมในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามนำไปสร้างเป็นบทอ่านเชิงวัฒนธรรมประกอบอินโฟกราฟิกส์ “กำเนิดเทพธิดาข้าว” เนื้อหากล่าวถึงการเสียดสีเนื้อหาของแม่โพสพเพื่อเป็นอาหารให้แก่ชาวโลกและกล่าวถึงการออกตามหาแม่โพสพกลับโลกมนุษย์จนเป็นที่มาของพิธีทำขวัญข้าวของไทย นอกจากนี้ยังนำผลการศึกษาสร้างเป็นบทอ่านเสริมวัฒนธรรมสัมพันธ์ไทยเวียดนามกล่าวถึงนิทานที่เล่าคล้ายคลึงกันว่า เดิมเมล็ดข้าวมีขนาดใหญ่แต่ถูกตีจนแตกทำให้เมล็ดข้าวมีขนาดเล็ก

คำสำคัญ: ข้าว นิทานพื้นบ้าน การเรียนรู้ ภาษาและวัฒนธรรมไทย ผู้เรียนชาวเวียดนาม

Abstract

This research article's objectives is to study about rice and way of life in Thai and Vietnamese folk tales in order to determine the content to create language and culture learning materials titled “Rice

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญาวิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้อินโฟกราฟิกส์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่อง วัฒนธรรมข้าวไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม

² นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

and Folk Tales for Vietnamese Learners”. The result shows that Thai and Vietnamese folk tales reflect the lifestyle of the local people, whose life is bonded with rice under the superstitious beliefs. For example, the respect of Mae Phosop and Mae Kwankhao (The Goddess of Rice) leads to the various traditions of rice - related ceremonies, such as Rice Blessing Ceremony, The Royal Ploughing Ceremony, Tết Cơm Mới, and Tịch Điền Đọi Sơn or Vietnamese local Ploughing traditions. There is evidence showing the use of tools and equipment in rice production process, for example, the process of grinding and milling rice to change the form of rice. Also, the consumption of rice as their staple by making food in their own unique characteristics such as bánh chưng, a Vietnamese glutinous rice steamed in banana leaf, which has different cooking process from Thai style. After the analysis of the way of life in the folk tales, the researcher has selected the keyword “Mae Phosop”, which is a mutual keyword in Thai and Vietnamese folk tales, to create cultural reading supplementary book with infographic titled “The Birth of The Goddess of Rice”. It is about the sacrifice of Mae Phosop herself to be food for human beings and the trace of Mae Phosop to get back on Earth to be the origin of Thai Rice Blessing ceremony. Moreover, the result can lead to being a supplementary article about the Thai and Vietnamese folk tales to encourage cultural relationship that mentions about the original rice kernel, which used to be very huge in size but was hit broken and made smaller until present.

Keywords: Rice, Folk Tales, Learning, Thai Language and Culture, Vietnamese learners

บทนำ

ข้าวเป็นพืชหลักสำคัญที่หล่อเลี้ยงผู้คนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลาช้านาน สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) หรืออาเซียนจึงใช้ภาพรวงข้าวเป็นส่วนหนึ่งของดวงตราอาเซียนที่แสดงถึงความใฝ่ฝันของผู้ก่อตั้งที่หวังจะให้ทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผูกพันเป็นหนึ่งเดียว (กรมอาเซียน, 2558 : 1)

ข้าวมีความสำคัญต่อสังคมไทยและสังคมเวียดนามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในสมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงทำนุบำรุงการเกษตรและพระราชทานที่ดินแก่ประชาชนทำไร่ไถนาทำให้ประเทศเกิดความมั่นคงและมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ดังหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการปกครองแบบจตุสดมภ์ มีกรมนาทำหน้าที่ส่งเสริมการทำนาเพื่อสร้างอาณาจักรให้เข้มแข็ง ต่อมาเมื่อไทยต้องทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในสมัยรัตนโกสินทร์จึงจำเป็นต้องเปิดเสรีการค้ากับต่างประเทศ ข้าวจึงกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย (อำพล เสนาณรงค์, 2545 : 9 - 10) ในขณะที่สังคมเวียดนาม ยุครัฐบาลโฮจิมินห์มีการออกคำสั่งรณรงค์ต่อต้านความอดอยากโดยเพิ่มการผลิตข้าว มีการแบ่งที่ดิน

ของคนรวยให้ชาวนาทำให้เวียดนามมีพื้นที่การทำการมากขึ้น โดยชาวนาทุกคนต้องทำงานร่วมกันเป็นสหกรณ์ ทุกคนจะได้ผลผลิตตามงานที่ทำและต้องส่งผลผลิตส่วนหนึ่งให้แก่รัฐบาล (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541 : 52 - 53) ต่อมา พ.ศ. 2529 รัฐบาลเวียดนามประกาศใช้นโยบายโดย เหม่ย (Đổi Mới) เปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศเป็นแบบตลาดนำ เวียดนามจึงเปลี่ยนจากผู้นำเข้าข้าวกลายเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ในอาเซียน (อิทธิ พิศาลวานิช, 2558 : 141 - 145)

ข้าวเป็นทรัพยากรที่ไทยและเวียดนามมีร่วมกัน และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งสองประเทศ จากการปฏิสังสรรค์ทางสังคมผ่านกิจกรรมการเพาะปลูกข้าวในชีวิตประจำวัน ที่เรียนรู้สั่งสมประสบการณ์จนกลายเป็นภูมิปัญญา แสดงออกในรูปแบบเครื่องมือเครื่องใช้ ตำนาน การละเล่น ภาษาและพิธีกรรม สร้างขึ้นเพื่อผ่อนคลายสมาชิกในสังคม สะท้อนวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อและค่านิยมที่สืบทอดและแปรเปลี่ยนไปตามเวลา (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556 : 32) ข้าวจึงเป็นสิ่งหลอมรวมวิถีชีวิต และสามารถเชื่อมโยงคนในสังคมไทยและสังคมเวียดนามเข้าไว้ด้วยกัน

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เล่าสืบทอดกันมาผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะโดยมีบทบาทสำคัญคือ ให้

ความเพลิดเพลิน ให้การศึกษา ช่วยปลูกฝังจริยธรรมและ
รักษาบรรทัดฐานทางสังคม (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551
: 75 - 79) การวิเคราะห์นิทานตำนานข้าวของชนชาติต่าง ๆ
จะทำให้เข้าใจลักษณะความเชื่อและสามารถบอกเล่าเรื่อง
ราวทางวัฒนธรรมได้หลายประเด็น (ศิริพร ณ ถลาง, 2545
: 107) การศึกษาวิเคราะห์นิทานข้าวจึงเป็นประโยชน์อย่าง
ยิ่งในการศึกษาวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ เพราะจะ
ทำให้ผู้ศึกษารู้และเข้าใจความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตและ
พฤติกรรมที่เกี่ยวกับข้าวของคนไทยและคนเวียดนาม

การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศและการเรียนรู้
วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ อีกทั้งยัง
จำเป็นมากในบริบทโลกยุคปัจจุบัน เพราะการเรียนรู้
วัฒนธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของ
เจ้าของภาษามากขึ้น (ชนยา ตำนสวัสดี, 2555 : 70) การ
สร้างสื่อวัฒนธรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยจึงเป็นประโยชน์
อย่างมากสำหรับผู้เรียนชาวต่างชาติเพราะจะช่วยให้ผู้เรียน
เข้าใจความคิด วิธีการสื่อสารและพฤติกรรมของคนไทย (นิธอร
พรอำไพสกุล และผกาศรี เย็นบุตร, 2561 : 133 - 135)

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษานิทานพื้นบ้านไทยและ
เวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าวเพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่
ปรากฏในนิทานนำไปประยุกต์สร้างสื่อการเรียนรู้ภาษาและ
วัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม เพื่อให้ผู้เรียน
ชาวเวียดนามเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมไทยจากการเปรียบเทียบ
เชื่อมโยงวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับข้าวที่ทั้งสองประเทศมีร่วม
กัน ทำให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมไทยง่ายขึ้น จนนำไป
สู่การสื่อสารภาษาไทยในบริบทสังคมไทย ได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตที่
เกี่ยวกับข้าวในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามเพื่อกำหนด
เนื้อหานำไปสร้างสื่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทย
สำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม

วิธีดำเนินการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาวัฒนธรรมข้าวไทยจาก
สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เพื่อคัดเลือกหัวข้อ
วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง โดยให้อาจารย์ชาวเวียดนามผู้สอน
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ จำนวน 4 ท่าน ตอบ
แบบสอบถามคัดเลือกหัวข้อวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับ

สร้างสื่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียน
ชาวเวียดนามซึ่งหัวข้อนิทานแม่โพสพมีความเหมาะสม
อยู่ในระดับมากที่สุด ผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านของไทยและเวียดนาม และ
วิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านนำไปสร้างเป็น
บทอ่านเชิงวัฒนธรรมประกอบอินโฟกราฟิกส์สำหรับผู้เรียน
ชาวเวียดนามในลำดับถัดไป

ขอบเขตการศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาคั้งนี้คือ ศึกษา
นิทานพื้นบ้านที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าวทั้งหมด 10 เรื่อง แบ่ง
เป็นนิทานพื้นบ้านไทยภาคกลางที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าว
จำนวน 5 เรื่อง เพราะมุ่งศึกษาวิถีชีวิตคนไทยภาคกลางและ
เพื่อให้สอดคล้องกับการสร้างสื่อการเรียนรู้ภาษาและ
วัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนามซึ่งใช้ภาษาไทย
มาตรฐานเป็นภาษาหลักในการเรียนรู้ และศึกษานิทานพื้นบ้าน
เวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าว ฉบับภาษาไทย จำนวน
5 เรื่อง นำไปวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานโดยศึกษา
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสร้างเป็นสื่อการเรียนรู้ภาษา
และวัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนามที่มีความรู้
ภาษาไทยระดับกลาง

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยแบ่งผลการศึกษาคั้งนี้เป็น 3 ประเด็น ได้แก่
นิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าว วิถี
ชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม และการ
ประยุกต์เรื่องข้าวกับวิถีชีวิตในนิทานพื้นบ้านกับการเรียนรู้
ภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม

1. นิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามที่มีเนื้อหา เกี่ยวกับข้าว

1.1 นิทานพื้นบ้านไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าว

ผู้วิจัยศึกษานิทานพื้นบ้านไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยว
กับข้าวจากหนังสือและเอกสาร ที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 เรื่อง
ได้แก่

นิทานเรื่องที่ 1 จากการศึกษาสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ภาคกลาง หมวดวรรณกรรม พบนิทานพื้นบ้าน
เรื่องนิทานพระแม่โพสพเล่าว่า พระแม่โพสพเป็น
เทพธิดาอยู่ในสวนสวรรค์และเป็นสนมเอกของพระอินทร์
วันหนึ่งนางเก็บดอกไม้ไปถวายพระอินทร์ พระอินทร์เห็นผิว
พรรณของนางหมองลงจึงขอให้นางบริจาคเนื้อหนังของนาง

ให้แก่ชาวโลก นางจึงเก็บดอกไม้สวรรค์และเหาะลงปกาภีตาไฟ เมื่อภีตาไฟได้กลิ่นหอมของดอกไม้สวรรค์จึงลืมนดาขึ้นทำให้พระแม่โพสพถูกไฟเผาเป็นถ้ำถ่าน ภีตาไฟแปลกใจจึงชวนนางขึ้นใหม่ นางจึงเล่าความปรารถนาของนางให้ภีตาไฟฟัง ภีตาไฟจึงแปลงนางเป็นเมล็ดข้าวและตั้งจิตอธิษฐานโดยใช้ไม้เท้าตีเมล็ดข้าวให้แตกกระจายเป็นเมล็ดเม่าบินลงมาตกทั่วผืนดิน มนุษย์จึงเก็บเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวไปปลูกให้ลูกหลานรับประทาน (วิชา ทรวงแสง, 2542 : 4171)

นิทานเรื่องที่ 2 นิทานข้าวในไตรภูมิโลกวิจิตรเล่าว่า เดิมข้าวสารีออกทรงเป็นข้าวสารสำเร็จรูป ไม่มีเมล็ด ไม่มีราก ไม่ต้องดำหรือสี มีกลิ่นหอมมารับประทาน ใครต้องการรับประทานข้าวก็ไปเก็บเอามาหุง เมื่อเก็บข้าวตอนเช้า พอตกเย็นก็งอกขึ้นใหม่ทดแทนไม่รู้จำกัด การหุงข้าวก็ง่ายตายเพราะจะมีหม้อเกิดขึ้นเอง เพียงใส่ข้าวลงในหม้อและตั้งหม้อบนพื้นราบก็จะเกิดไฟขึ้นเอง เมื่อข้าวสุกไฟก็จะดับเอง ข้าวที่ได้แม่ไม่ได้รับประทานคู่กับข้าวก็มีรสอร่อยต่อมาเมื่อมนุษย์มีกิเลสตัณหา เกียจคร้านและโลภมากจึงต่างพากันเก็บเกี่ยวข้าวนำมาเก็บไว้ในบ้าน ตั้งแต่นั้นมาข้าวก็ไม่งอกขึ้นเองอีกและเสื่อมคุณภาพลง มีเปลือกหุ้มเมล็ดกว่าจะได้รับประทานข้าวแต่ละครั้ง จึงต้องสีต้องตำ เมื่อข้าวมีจำนวนลดลง มนุษย์จึงจำเป็นต้องเพาะปลูกข้าว (ส. พลายน้อย, 2506 : 21 - 22)

นิทานเรื่องที่ 3 นิทานแม่โพสพเล่าว่า สมัยก่อนการทำนาเพียงไถและหว่านเมล็ดข้าวลงนา ข้าวก็จะเจริญงอกงาม เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยว ชาวนาเพียงทำพิธีเชิญขวัญข้าว แม่โพสพก็จะชวนข้าวไปให้ถึงยุ้ง ครอบครวัชาวนาครอบครวัหนึ่งมีบุตรสาวสวย แต่บุตรสาวใช้ความสวยไปในทางที่ผิด คบกับผู้ชายไม่เลือกโดยพ่อแม่ไม่รู้ เมื่อถึงวันเก็บเกี่ยวบุตรสาวของชาวนาได้นัดพบกับผู้ชายที่ยังข้าวซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่พ่อแม่ของหญิงสาวกำลังทำพิธีเชิญขวัญข้าว แม่โพสพจึงชวนข้าวมาไว้ที่ยุ้งทำให้ข้าวไปโดนตัวของบุตรสาวเป็นผื่นคัน บุตรสาวต่อว่าแม่โพสพด้วยถ้อยคำหยาบคาย แม่โพสพเสียใจมากจึงบอกว่า นับตั้งแต่นี้ถ้าไม่เอาพระขรรค์มาบั่นคอก็จะไม่ไปที่ยุ้งข้าวอีก ตั้งแต่นั้นมาคอของรวงข้าวจึงมีรอยต่อเหมือนโดนพระขรรค์บั่นคอและชาวนาต้องไปเก็บเกี่ยวและขนข้าวเข้ายุ้งเอง (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540)

นิทานเรื่องที่ 4 นิทานแม่โพสพ เทพธิดาแห่งต้นข้าวเล่าว่า วันหนึ่งมนุษย์มีการประชุมปรึกษากันว่าระหว่าง

พระพุทเจ้ากับแม่โพสพ ใครมีบุญคุณมากกว่ากัน ที่ประชุมลงความเห็นว่าพระพุทเจ้ามีบุญคุณมากกว่า แม่โพสพน้อยใจจึงหนีไปป่าหิมพานต์ส่งผลให้โลกมนุษย์อดอยาก พระพุทเจ้าจึงสั่งให้ พระมาตุลีไปตามแม่โพสพกลับมา พระมาตุลีออกตามแม่โพสพจนไปถึงภูเขากระทบแล้วไปต่อไม่ได้ จึงใช้ให้ปลาสดออกตามหาแม่โพสพจนพบ ปลาสดอ่อนนอนขอให้แม่โพสพกลับโลกมนุษย์ แม่โพสพไม่ยอมกลับ แต่ได้มอบเมล็ดข้าว 7 เมล็ดแก่ปลาสดพร้อมสั่งว่า เมื่อข้าวใกล้สุกให้จัดพิธีทำขวัญข้าว ปลาสดจึงมอบเมล็ดข้าวทั้ง 7 เมล็ดให้แก่พระมาตุลี ระหว่างทางกลับพระมาตุลีหยุดพักอาบน้ำ นกกระจาบแอบขโมยเมล็ดข้าวไป 2 เมล็ดจึงเป็นที่มาของข้าวผีที่เติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติ พระมาตุลีนำเมล็ดข้าวที่เหลือถวายพระพุทเจ้า พระพุทเจ้าจึงแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่มนุษย์ ตั้งแต่นั้นมามนุษย์จึงจัดพิธีทำขวัญเชิญแม่โพสพเป็นประจำทุกปี (กิ่งทอง มหาพรไพศาล, 2551 : 13 - 14)

นิทานเรื่องที่ 5 นิทานตำนานข้าวเล่าว่า กาลครั้งหนึ่งเทวดาและมนุษย์มาชุมนุมกันเพื่อทำบุญถวายพระพุทเจ้า เว้นแต่เจ้าแห่งข้าวเพราะคิดว่าตนมีบุญคุณมากกว่าพระพุทเจ้า ผู้มาชุมนุมจึงถามพระพุทเจ้าว่าใครยิ่งใหญ่กว่า พระพุทเจ้าตอบว่าพระองค์ยิ่งใหญ่กว่าทำให้เจ้าแห่งข้าวโกรธและหนีไป พระพุทเจ้าเกรงว่ามนุษย์จะอดตายจึงออกตามหาเจ้าแห่งข้าวและพบเจ้าแห่งข้าวอยู่บนท้องฟ้า เจ้าแห่งข้าวจึงหนีไปอยู่ในฟักทอง พระพุทเจ้าจึงนำฟักทองใส่ลงในบาตรทำให้ฟักทองแตกเป็นชิ้นเล็กๆ มีสีกลิ่นแตกต่างกันเป็นที่มาของข้าวสีต่างๆ พระพุทเจ้าจึงเสวยข้าวนั้นแต่รู้สึกว่ามีข้าวดิบปนอยู่จึงทิ้งข้าวดิบลงน้ำ เจ้าแห่งข้าวจึงไปอยู่ในท้องปลา พระพุทเจ้าจึงให้กระชังปีปากปลาตัวนั้นแล้วนำปลาบาตรรองปลาไว้ เจ้าแห่งข้าวรู้ว่า ตนสู้พระพุทเจ้าไม่ได้จึงก้มลงกราบพระพุทเจ้า พระพุทเจ้ารู้ว่าเจ้าแห่งข้าวคลายทิฐิลงแล้วจึงสอนให้มนุษย์เคารพข้าว เมื่อจะกินข้าวให้ยกขามข้าวขึ้นเหนือศีรษะแล้วกล่าวว่า ข้าวผู้มีบุญคุณ (ตำนานข้าว ยอดอายุวัฒนะ, 2544 : 23)

ภาพรวมเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าวทั้ง 5 เรื่องที่นำมาศึกษานี้จัดเป็นเรื่องเล่าประเภทตำนานและมีลักษณะเป็นนิทานอธิบายเหตุซึ่งอธิบายที่มาของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มาของมนุษย์ที่ต้องเพาะปลูกข้าวและดำเนินการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว ทั้งต้องดำ ต้องสีและขนข้าวเข้ายุ้งฉางด้วยตนเองซึ่งเกิดจากความเกียจคร้าน กิเลส

ค้นหาและการประพุดติมิชอบของมนุษย์ ที่มาของลักษณะ ข้าวว่ามีเมล็ดขนาดเล็ก เกิดจากฤษีตาไฟใช้ไม้เท้าตีเมล็ด ข้าวให้แตกกระจายไปทั่วผืนดิน อธิบายลักษณะรอยต่อ ระหว่างต้นข้าวและรวงข้าวเรียกว่า “คอรวงข้าว” เกิดจาก คำสั่งของแม่โพสพน้อยใจมนุษย์ที่พุดจากกับแม่โพสพด้วย ถ้อยคำหยาบคาย กำเนิดข้าวจากความเชื่อเรื่องแม่โพสพ เทพธิดาแห่งข้าวที่เสียสละชีวิตโดยบริจาคนื้อหนึ่งของตน เพื่อเป็นอาหารให้แก่ชาวโลก และที่มาของการประกอบพิธี ทำขวัญข้าวเกิดจากความน้อยใจของแม่โพสพที่มนุษย์เห็นว่าพระพุทธรูปเจ้ามีบุญคุณมากกว่าตน มนุษย์จึงต้องจัดพิธี ทำขวัญขึ้นตามคำสั่งแม่โพสพและคำสอนของพระพุทธรูปเจ้า เพื่อระลึกถึงบุญคุณของข้าวและบูชาแม่โพสพ

1.2 นิทานพื้นบ้านเวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าว

ผู้วิจัยศึกษานิทานพื้นบ้านเวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าวฉบับภาษาไทยจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่

นิทานเรื่องที่ 1 ตำนานข้าวเวียดนามเล่าว่า เดิมข้าวมีลักษณะเป็นเมล็ดกลม ขนาดใหญ่ เมื่อชาวเวียดนามทำพิธีเช่นสรวงบูชาเทพเจ้า ข้าวจะปรากฏในบ้านเพื่อให้คนนำไปทำเป็นอาหาร ครอบครัวหนึ่งสามีบอกให้ภรรยาทำความสะอาดบ้านเพื่อต้อนรับข้าว ส่วนตนจะไปจุดธูป อัญเชิญข้าว แต่ภรรยาเกียจคร้านจึงยังกวาดบ้านไม่เสร็จ เมื่อสามีจุดธูปอัญเชิญข้าว ข้าวก็ปรากฏขึ้นแต่ถูกไม้กวาดในมือของหญิงสาวปัดจนแตกละเอียด ข้าวจึงกลายเป็นเมล็ดเล็กๆ ตั้งแต่นั้นมามนุษย์จึงต้องเพาะปลูกข้าวด้วยตนเอง (ฮ. ศุภวุฒิ และธีรภาพ โลหิตกุล, 2562: 60-61)

นิทานเรื่องที่ 2 ตำนานข้าวไทดำ เมืองลา ประเทศเวียดนามเล่าว่า เดิมเมืองแลนมมี 2 เมืองคือเมืองแลนเหนือ เป็นเมืองผู้ชายและเมืองแลนใต้เป็นเมืองผู้หญิงโดยมีเถาว์วัลย์เชื่อมเมืองทั้งสองอยู่ เมื่อผู้หญิงดำข้าว สากดำก็กระทุ้งไปถึงเมืองแลนเหนือ ผู้หญิงจึงบอกให้ลูกไปตามผู้ชายมาช่วยดำข้าว แต่ผู้ชายไม่ยอมลงมาช่วย ผู้หญิงเจ็บใจจึงใช้ไม้คานตีข้าวเมล็ดใหญ่จนแตกละเอียด ขวัญข้าวเจ็บใจจึงบอกว่าต่อจากนี้จะไม่มาหาคนอีก เมล็ดข้าวจึงมุดลงดินไป (ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ, 2560 : 161)

นิทานเรื่องที่ 3 ตำนานข้าวไทยขาว เมืองเด็ก ประเทศเวียดนามเล่าว่า สมัยก่อนเมล็ดข้าวมีขนาดใหญ่เท่าเรือ กินทั้งเดือนก็ไม่หมด แม่หม้ายจึงบอกว่าข้าวมีเมล็ดใหญ่

มาก ตนดำไม่ไหวจึงใช้ไม้ตีเมล็ดข้าวจนแตกละเอียด แม่ข้าวน้อยใจจึงหนีไปอยู่ทุ่งนา ตั้งแต่นั้นมาจึงต้องไปปรับขวัญข้าว (ประคอง นิมมานเหมินท์และคณะ, 2560 : 161)

นิทานเรื่องที่ 4 นิทานเรื่องแม่โพสพกับเศรษฐีขึ้นเหนียวเล่าว่า ชายยากจนผู้หนึ่งกลายเป็นเศรษฐีหลังจากแบ่งข้าวครึ่งหนึ่งให้หญิงชราผู้หิวโหยรับประทาน เมื่อกลับถึงบ้าน เขาพบกระบุงที่เต็มไปด้วยข้าวเปลือกตลอดเวลา เขาจึงกลายเป็นเศรษฐีแต่กลับใจร้ายและโลภมาก วันหนึ่งเศรษฐีได้พบกับหญิงสาวที่กำลังขุดมันอย่างขยันขันแข็งจึงชักชวนหญิงสาวไปทำงานในไร่เขา แต่เศรษฐีกลับเอาเปรียบโดยให้ค่าตอบแทนเป็นข้าวผสมมันสำปะหลังหรือข้าวโพดเพียงถ้วยเดียว เมื่อใกล้เก็บเกี่ยวข้าว เศรษฐีไม่จ่ายค่าตอบแทนและไล่คนงานออกทั้งหมด ฤดูฝนปีถัดมาเกิดน้ำป่าหลากเข้าท่วมที่นาของเศรษฐีเสียหายทั้งหมด เศรษฐีจึงไม่เหลือข้าวไว้กินแม้แต่ถ้วยเดียว ในทางกลับกันหญิงสาวผู้ขยันขันแข็ง วันหนึ่งเธอได้พบหญิงชราขอทานส่งเสียงร้องหิวข้าว เธอจึงรีบปิ้งหน่อไม้ให้ หญิงชราประทานและไปตักน้ำที่ลำธารให้หญิงชราดื่ม แต่เมื่อกลับมาก็ไม่พบหญิงชรา พบเพียงกระบุงเปล่า เธอจึงนำกระบุงเปล่ากลับไปบ้าน ตั้งแต่นั้นมาทุกครั้งที่เราอกกลับบ้าน เธอจะเห็นข้าวเปลือกเต็มกระบุง หญิงสาวรู้ว่าแม่โพสพเป็นผู้มอบเมล็ดข้าวเปลือกในกระบุงให้จึงแจกจ่ายข้าวเปลือกให้ทุกคนในหมู่บ้านเพื่อนำไปเพาะปลูกทำให้ชาวบ้านไม่ต้องอดอยากหิวโหยอีกต่อไป (ไล ที เลียน และวิริยะ สิริสิงห, 2543 : 84-93)

นิทานเรื่องที่ 5 นิทานเรื่องกำเนิดขนมบ๊วยสี่ (Bánh Giày) และขนมบ๊วยจิ้ง (Bánh Chung) เล่าว่า พระราชาทุ่งเวืองที่หัดต้องการสละราชบัลลังก์ให้แก่รัชทายาทจึงรับสั่งให้พระโอรส ทั้ง 20 พระองค์หาของเช่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อพิสูจน์ความสามารถ เจ้าชายกลางเลียวเป็นโอรสที่ยากจนที่สุดรู้สึกจนปัญญาเพราะรู้จักแต่การทำนา ปลูกข้าว ปลูกมัน และคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุดิบรรพบุรุษจึงไม่รู้ว่าจะนำสิ่งใดมาเช่นไหว้บรรพบุรุษ คืนหนึ่งเจ้าชายกลางเลียวฝันเห็นเทวดาตนหนึ่งบอกกับพระองค์ว่าให้นำข้าวมาทำเป็นขนมไหว้บรรพบุรุษ พระองค์จึงใช้ข้าวเหนียวมาทำขนมโดยใช้ถั่วเขียวและเนื้อหมูทำเป็นไส้ ห่อด้วยใบตองเป็นรูปสี่เหลี่ยมและนำไปต้มให้สุก ส่วนขนมอีกชนิดใช้ข้าวเหนียวนำไปนึ่งแล้วตำให้ละเอียด ปั้นเป็นขนมรูปทรงกลม พระราชาทุ่งเวืองพอพระทัยขนมของเจ้าชายกลางเลียวมากจึงทรงเลือกขนมสองชนิดของเจ้าชายกลางเลียวเป็นขนมสำหรับไหว้ฟ้าดินและ

บรรพบุรุษ พระราชาแห่งเวียงที่หกจึงยกราชบัลลังก์ให้กับเจ้าชายกลางเดียว ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวเวียดนามจะทำขนมบิ๋ญสั๊ญและบิ๋ญจิงเป็นของไหว้บรรพบุรุษในช่วงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ (เหงียน ถี ทัน ถุย, 2559 : 153)

ภาพรวมเนื้อหาในทานพื้นบ้านเวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าวที่นำมาศึกษานี้จัดเป็นนิทานอธิบายเหตุเช่นกัน โดยกล่าวถึงกำเนิดข้าวว่าข้าวเป็นอาหารที่เทพเจ้าประทานให้มนุษย์ ที่มาของการเพาะปลูกข้าวเพราะมนุษย์ชายหญิงไม่สามารถค้ำกันทำให้เมล็ดข้าวตกลงใต้ดิน ที่มาของเมล็ดข้าวที่มีขนาดเล็กเกิดจากความเกียจคร้านของแม่หม้ายที่ไม่อยากดำข้าวเมล็ดใหญ่จึงใช้ไม้ตีเมล็ดข้าวจนแตกละเอียดและเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้ชาวเวียดนามต้องจัดพิธีรับขวัญข้าวเพราะแม่ข้าวน้อยใจหนีไปอยู่ทุ่งนา ความเชื่อเรื่อง

สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติคือแม่โพสพเป็นผู้อยู่เบื้องหลังคอยบันดาลให้มีผลผลิตข้าวที่อุดมสมบูรณ์ของตัวละคร เศรษฐีและหญิงสาวผู้ขยันที่ได้รับกระบุงที่เต็มไปด้วยข้าวตลอดเวลา และต้นกำเนิดของขนมบิ๋ญสั๊ญและบิ๋ญจิงที่ชาวเวียดนามใช้เป็นของไหว้บรรพบุรุษช่วงเทศกาลปีใหม่เวียดนาม

2. วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยและ

เวียดนาม

จากการศึกษาเนื้อหาในทานพื้นบ้านไทยจำนวน 5 เรื่อง และนิทานพื้นบ้านเวียดนามจำนวน 5 เรื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คำสำคัญที่แสดงถึงวิถีชีวิตไทยและเวียดนามที่สัมพันธ์กับข้าว นำมาจัดกลุ่มตามหัวเรื่องวิถีชีวิต โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 1 แสดงคำสำคัญของข้าวกับวิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม

ลำดับ/ หัวเรื่อง	ความเชื่อและประเพณี		เครื่องมือเครื่องใช้		อาหารและวิธีการทำอาหาร	
	ไทย	เวียดนาม	ไทย	เวียดนาม	ไทย	เวียดนาม
เรื่องที่ 1	<ul style="list-style-type: none"> แม่โพสพ สวรรค์ พระอินทร์ ฤๅษี 	<ul style="list-style-type: none"> พิธีเช่นสรวงบูชาเทพเจ้า 	-	-	-	-
เรื่องที่ 2	-	<ul style="list-style-type: none"> ขวัญข้าว แถน 	<ul style="list-style-type: none"> การดำข้าว การสีข้าว การเก็บเกี่ยวข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> สากดำข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> การหุงข้าว 	-
เรื่องที่ 3	<ul style="list-style-type: none"> แม่โพสพ พิธีเซิญขวัญข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> แม่ข้าว รับขวัญข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> การไถหว่าน การเก็บเกี่ยวข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> การดำข้าว 	-	-
เรื่องที่ 4	<ul style="list-style-type: none"> แม่โพสพ พระพุทธเจ้า พระมาตุลี พิธีทำขวัญข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> แม่โพสพ 	-	<ul style="list-style-type: none"> กระบุง 	-	<ul style="list-style-type: none"> การหุงข้าวผสมมันสำปะหลัง/ข้าวโพด
เรื่องที่ 5	<ul style="list-style-type: none"> เจ้าแห่งข้าว พระพุทธเจ้า เทวดา การไหว้ข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เทวดา 	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> ขนมบิ๋ญสั๊ญ ขนมบิ๋ญจิง

จากข้อมูลในตารางที่ 1 แสดงคำสำคัญของข่าวกับวิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม สามารถจัดกลุ่มคำสำคัญแบ่งเป็น 3 หัวเรื่อง ประกอบด้วย

หัวเรื่องที่ 1 ข่าวกับความเชื่อและประเพณี ปรากฏคำสำคัญ ได้แก่ แม่โพสพ เจ้าแห่งข้าว ขวัญข้าวหรือแม่ข้าว พิธีทำขวัญข้าว พิธีเชิญขวัญข้าว หรือพิธีรับขวัญข้าว พระพุทธเจ้า สวรรค์ เทวดา พระอินทร์ พระมาตุลี ฤๅษี แถน การไหว้ข้าว พิธีเช่นสรวงบูชาเทพเจ้าและการเช่นไหว้บรรพบุรุษ

หัวเรื่องที่ 2 ข่าวกับเครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิต ปรากฏคำสำคัญ ได้แก่ การดำข้าว สาก ตำข้าว กระจุง การไถหว่าน การสีข้าวและการเก็บเกี่ยวข้าว

หัวเรื่องที่ 3 ข่าวกับอาหารและวิธีการทำอาหาร ปรากฏคำสำคัญ ได้แก่ การหุงข้าว ขนมบ็ญสัย และขนมบ็ญจิง ผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มคำสำคัญตามการปรากฏร่วมและการปรากฏเฉพาะในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม มีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 2 แสดงคำสำคัญของข่าวกับวิถีชีวิตที่ปรากฏร่วมและปรากฏเฉพาะในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม

หัวเรื่อง	คำสำคัญที่ปรากฏร่วมในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม	คำสำคัญที่ปรากฏเฉพาะในนิทานพื้นบ้านไทย	คำสำคัญที่ปรากฏเฉพาะในนิทานพื้นบ้านเวียดนาม
ความเชื่อและประเพณี	<ul style="list-style-type: none"> แม่โพสพ (เจ้าแห่งข้าว ขวัญข้าว หรือแม่ข้าว) พิธีทำขวัญข้าว (พิธีเชิญขวัญข้าวหรือพิธีรับขวัญข้าว) เทวดา 	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธเจ้า สวรรค์ พระอินทร์ พระมาตุลี ฤๅษี การไหว้ข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> แถน พิธีเช่นสรวงบูชาเทพเจ้า การเช่นไหว้บรรพบุรุษ
เครื่องมือเครื่องใช้	<ul style="list-style-type: none"> การใช้ครกและสากตำข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> การไถหว่าน การสีข้าว การเก็บเกี่ยวข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> กระจุง
อาหารและวิธีการทำอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> การหุงข้าว 	-	<ul style="list-style-type: none"> ขนมบ็ญสัย ขนมบ็ญจิง

จากข้อมูลในตารางที่ 2 แสดงคำสำคัญของข่าวกับวิถีชีวิตที่ปรากฏร่วมในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม พบว่า คำสำคัญที่ปรากฏร่วมในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนาม หัวเรื่องข่าวกับความเชื่อและประเพณี ได้แก่ แม่โพสพ เจ้าแห่งข้าว ขวัญข้าวหรือแม่ข้าว เทวดา พิธีเชิญขวัญข้าว พิธีทำขวัญข้าวหรือพิธีรับขวัญข้าวร่วมกัน หัวเรื่องข่าวกับเครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิต ได้แก่ การใช้ครกและสากตำข้าวร่วมกัน หัวเรื่องข่าวกับอาหารและวิธีการทำอาหาร ได้แก่ การหุงข้าว ขณะที่คำสำคัญที่ปรากฏเฉพาะในนิทานพื้นบ้านไทย หัวเรื่องข่าวกับความเชื่อและประเพณี ได้แก่ พระพุทธเจ้า สวรรค์ พระอินทร์ พระมาตุลี ฤๅษีและการไหว้ข้าว หัวเรื่องข่าวกับเครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิต ได้แก่ การไถหว่าน การสีข้าวและการเก็บเกี่ยวข้าว และคำ

สำคัญที่ปรากฏเฉพาะในนิทานพื้นบ้านเวียดนาม หัวเรื่องข่าวกับความเชื่อและประเพณี ได้แก่ แถน พิธีเช่นสรวงบูชาเทพเจ้าและการเช่นไหว้บรรพบุรุษ หัวเรื่องข่าวกับเครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิต ได้แก่ กระจุง และหัวเรื่องข่าวกับอาหารและวิธีการทำอาหาร ได้แก่ ขนมบ็ญสัย ขนมบ็ญจิง

ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาข่าวกับวิถีชีวิตของคนไทยและคนเวียดนาม สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 ข่าวกับความเชื่อและประเพณี

ความเชื่อเป็นความคิดที่สังคมหนึ่งๆ ยอมรับและสืบทอดต่อกันมาส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและวิถีปฏิบัติของกลุ่มชน จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวสะท้อนความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

ผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาจนเป็นที่มาของการประกอบพิธีกรรมข้าว โดยนิทานพื้นบ้านไทยอธิบายถึงสาเหตุที่คนไทยต้องประกอบพิธีรับขวัญข้าวเกิดจากคำสั่งของแม่โพสพหลังจากน้อยใจมนุษย์ที่เห็นว่าพระพุทเจ้ามีบุญคุณมากกว่าจึงหนีไปป่าหิมพานต์ เมื่อปลาสาครมาตามกลับโลกมนุษย์ แม่โพสพไม่ยอมกลับ แต่ได้มอบเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มนุษย์นำไปเพาะปลูก พร้อมสั่งกำชับให้มนุษย์จัดพิธีทำขวัญข้าวเมื่อข้าวใกล้สุก คนไทยจึงจัดพิธีทำขวัญข้าวก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูกคือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งกรมสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2538 : 30 - 31) ทรงอธิบายว่าพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและให้เกษตรกรมีกำลังใจในการทำนา แบ่งออกเป็น 2 พิธีคือ พระราชพิธีพืชมงคลเป็นการทำขวัญเมล็ดพันธุ์พืช ธัญพืชอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพระราชพิธีแรกไถ ที่ท้องสนามหลวง โดยมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นองค์ประธานทุกปี อีกทั้งคนไทยยังนิยมจัดพิธีทำขวัญข้าวช่วงข้าวตั้งท้องและเมื่อถึงเวลาเกี่ยว ทอ้งแกม นางจันจ (2559 : 133) อธิบายการทำขวัญข้าวว่า ช่วงข้าวตั้งท้องชาวนาจะนำเกลือไปปิ้งไว้ที่หัวนาและทำพิธีขอบูชาแม่โพสพโดยจัดเตรียมเครื่องเซ่นประกอบด้วย อ้อย น้ำมะพร้าว หมาก พลู ผ้าแดง ผ้าขาวและของรสเปรี้ยว เนื่องจากเชื่อว่าแม่โพสพต้องการอาหารเหมือนคนท้อง นำเครื่องเซ่นใส่ชะลอมผูกไว้กับต้นข้าว จากนั้นประพรมแป้งและน้ำหอมที่ต้นข้าว พร้อมจุดธูปปักกลที่นาและกล่าวขอขมา ขอพรให้ได้ผลผลิตสูง ในขณะที่นิทานพื้นบ้านเวียดนามมีพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเรื่องเทพเจ้า การนับถือผีและบรรพบุรุษจึงกล่าวถึงสาเหตุที่ชาวเวียดนามต้องประกอบพิธีทำขวัญข้าวเกิดจากแม่หม้ายใช้ไม้ตีข้าวแตกละเอียดทำให้แม่ข้าวน้อยใจจึงหนีไปอยู่ทุ่งนา ชาวเวียดนามจึงประกอบพิธีกรรมข้าว เช่น ชนเผ่าไตในเวียดนามมีงานบุญข้าวใหม่หรือเต็กเกิมเม้ย (Tết Cơm Mới) จัดขึ้นช่วงเดือน 10 ตามปฏิทินจันทรคติเพื่อฉลองฤดูกาลเกี่ยวเกี่ยวและเพื่อขอบคุณเทพเจ้าทั้งหลายที่ทำให้ได้ผลผลิตดีและแสดงความสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาการเพาะปลูกข้าวมาสู่ตน โดยพิธีกรรมจะมีการตบรวงข้าว 2 - 3 รวงนำกลับบ้านแล้วนำไปต้มเพื่อถวายบน

ทั้งบูชา มีการจัดเตรียมของเซ่นไหว้โดยใช้วัตถุดิบจากข้าวที่เก็บใหม่กับวัตถุดิบในท้องถิ่น และให้หม้อผิ้อ่านคำอธิษฐานขอพรเพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (สถานีวิจัยเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ, 2562) นอกจากนี้เวียดนามยังมีเทศกาลตึก เตียน (Tịch Điền Đới Sơn) หรือเทศกาลแรกนาในจังหวัดห่านาม (Hà Nam) เพื่อเฉลิมฉลองต้นฤดู ทำนาให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลและเพื่อให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ (วรรณภา นาวิกรม, 2559 : 136)

2.2 ข้าวกับเครื่องมือเครื่องใช้

มนุษย์สร้างเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อช่วยทุ่นแรงและเพื่อให้กระบวนการผลิตข้าวสะดวกรวดเร็วขึ้น จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามปรากฏเครื่องมือเครื่องใช้ผ่านกระบวนการผลิตข้าวของชาวนาไทยและเวียดนามพบว่า นิทานพื้นบ้านไทยอธิบายสาเหตุเพราะความเกียจคร้านและความโลภของมนุษย์ทำให้ข้าวมีเปลือกหุ้มและข้าวไม่มาหามมนุษย์ มนุษย์จึงต้องเพาะปลูกข้าวด้วยวิธีการไถหว่าน และต้องแปรสภาพข้าวให้พร้อมรับประทานด้วยการตำข้าวและการสีข้าว ชาวนาไทยจึงผลิตเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อทุ่นแรงในกระบวนการผลิตข้าว เช่น ใช้ไถสำหรับพลิกดินหรือกลับหน้าดินเพื่อเตรียมพื้นที่ให้พร้อมต่อการเพาะปลูก ใช้กระบุงเป็นภาชนะสานสำหรับใส่ข้าวและเก็บข้าว ใช้เครื่องสีข้าวแปรสภาพข้าวเปลือกโดยกะเทาะเปลือกเมล็ดข้าวให้แตกออกเป็นข้าวกล้อง และใช้ครกตำข้าวสำหรับแปรสภาพข้าวเปลือกเป็นข้าวกล้องและจากข้าวกล้องเป็นข้าวสาร (มณฑิธร เรียบเรียง, 2551) ในขณะที่นิทานพื้นบ้านเวียดนามกล่าวถึงการตำข้าวจากตัวละครแม่หม้ายตำข้าวที่มีเมล็ดใหญ่ไม่ไหวและตัวละครผู้หญิงเมืองแถนใต้ที่ตำข้าวกระทั่งไปถึงเมืองแถนเหนือ นอกจากนี้ยังใช้กระบุงเป็นภาชนะใส่ข้าวจากตัวละครเศรษฐีและหญิงสาวผู้ขยันที่ได้รับข้าวเต็มกระบุงเป็นการตอบแทนหลังจากช่วยเหลือหญิงชราผู้หิวโหยแสดงให้เห็นว่าเวียดนามก็ใช้ครกตำข้าวในการแปรสภาพข้าวเช่นกัน ดังเช่นในปัจจุบันเวียดนามมีการแข่งขันหุงข้าว (Thi Nấu Cơm) ในหมู่บ้านถักเก็ม กรุงฮานอย (Làng Thị Cẩm, Thủ Đô Hà Nội) ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำในวันที่ 8 เดือน 1 ของทุกปี โดยแต่ละหมู่บ้านจะส่งสมาชิกเข้าแข่งขันกลุ่มละ 10 คน และต้องเตรียมเครื่องใช้สำหรับหุงข้าว เช่น ครก สาก หม้อ ฟาง แบ่งหน้าที่กันก่อไฟ หาบน้ำ ตำข้าวและหุงข้าว เมื่อหมดเวลาการแข่งขันคณะกรรมการจะตักข้าวถวายบูชาเทพเจ้าก่อนและตัดสิน

หาผู้ชนะ (สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ, 2563)

2.3 ข้าวกับอาหารการกิน

ข้าวเป็นพืชหลักที่คนไทยและคนเวียดนามนิยมบริโภค จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านไทยกล่าวถึงการหุงข้าวซึ่งเป็นกรรมวิธีหนึ่งในพฤติกรรมกรบริโภคข้าวของคนไทย โดยคนไทยจะบริโภคทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้านำมาทำให้สุกด้วยการหุง ต้ม เคี้ยว หรือนึ่งข้าวรับประทานร่วมกับกับข้าว ทำเป็นอาหารคาวและหวานหลากหลายชนิด รวมถึงมีการแปรรูปข้าวเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ สำหรับใช้อุปโภคบริโภค อีกทั้งยังปรากฏธรรมเนียมที่คนไทยจะต้องไหว้ข้าวหรือยกขามข้าวขึ้นเหนือศีรษะก่อนรับประทานอาหาร จากคำสอนในนิทานพื้นบ้านไทยของตัวละครพระพุทธรเจ้าที่สอนให้มนุษย์สำนึกในบุญคุณของแม่โพสพ ในขณะที่พฤติกรรมกรบริโภคข้าวของชาวเวียดนามก็บริโภคทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า โดยใช้กรรมวิธีการหุงและนึ่งเช่นกัน ซึ่งวิธีการหุงข้าวของเวียดนามมีหลากหลายวิธีหนึ่งในนั้นคือการหุงข้าวเปล่าหรือหุงกับธัญพืช (โสภณา ศรีจำปา, 2543 : 105) สอดคล้องกับเหตุการณ์ตอนหนึ่งของนิทานข้าวเวียดนามเรื่องเศรษฐีชี้เหนียวกับแม่โพสพตอนที่เศรษฐีเอาเปรียบหญิงสาวโดยให้ค่าตอบแทนแรงงานของหญิงสาวเป็นข้าวหุงผสมกับมันสำปะหลังหรือข้าวโพด ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมกรบริโภคข้าวในสังคมเวียดนามช่วงปี ค.ศ. 1940 - 1945 สมัยที่ญี่ปุ่นเข้าปกครองเวียดนาม ชาวเวียดนามต้องรับประทานข้าวโพดเป็นอาหารหลักและรับประทานข้าวน้อยเพราะต้องเก็บข้าวไว้ซื้อขายที่ดิน คนที่รับประทานข้าวได้บ่อยในสมัยนั้นจึงเป็นคนมีฐานะ ส่วนคนทั่วไปมักจะรับประทานข้าวในโอกาสพิเศษ เช่น วันตรุษ วันไหว้บรรพบุรุษ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541 : 52 - 53) นอกจากนี้นิทานข้าวเวียดนามยังกล่าวถึงต้นกำเนิดขนมบิ๋ญส์ย (Bánh Giày) และบิ๋ญจิง (Bánh Chung) โดยกล่าวว่าเจ้าชายกลางเลียวได้รับคำแนะนำจากเทวดาที่เข้ามาฝันให้

ใช้ข้าวเหนียวทำเป็นขนมทั้งสองชนิด ปัจจุบันขนมบิ๋ญจิงหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ขนมข้าวต้มมัดใหญ่ ขนมข้าวต้มมัดเวียดนามเป็นขนมที่ขาดไม่ได้ในภาคเช่นไหว้บรรพบุรุษช่วงตรุษเต็ด (Tết Nguyên Đán) หรือเทศกาลปีใหม่เวียดนาม (สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ, 2560)

3. การประยุกต์เรื่องข้าวกับวิถีชีวิตในนิทานพื้นบ้านกับการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม

หลังจากที่ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ข้าวกับวิถีชีวิตในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามแล้ว จึงคัดเลือกหัวข้อเพื่อนำมากำหนดเนื้อหาสร้างเป็นสื่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยของผู้เรียนชาวเวียดนามเพื่อให้ผู้เรียนชาวเวียดนามได้ฝึกฝนทักษะภาษาโดยใช้เนื้อหาในนิทานข้าวไทยเป็นเนื้อหาหลักและใช้เนื้อหาในนิทานข้าวเวียดนามเสริมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนชาวเวียดนามเห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงสร้างบทอ่านเชิงวัฒนธรรมประกอบอินโฟกราฟิกส์เรื่อง “กำเนิดเทพธิดาข้าว” ประกอบด้วย

หน้า 1 บทอ่านเชิงวัฒนธรรมมีเนื้อหา กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับแม่โพสพ โดยบอกเล่าเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านไทยจำนวน 2 เรื่อง มีเนื้อหา กล่าวถึงการเสียดสละเนื้อหนึ่งของแม่โพสพเพื่อเป็นอาหารให้กับมนุษย์ ประกอบอินโฟกราฟิกส์สรุปเหตุการณ์สำคัญ และกล่าวถึงการออกตามหาแม่โพสพ หลังแม่โพสพหนีไปป่าหิมพานต์ เพราะน้อยใจที่มนุษย์เห็นว่าพระพุทธรเจ้ามีบุญคุณมากกว่าตน พระพุทธรเจ้าจึงสั่งให้พระมาตุลีออกติดตามแม่โพสพกลับโลกมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีบทอ่านวัฒนธรรมสัมพันธ์ไทย - เวียดนาม กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านเวียดนามที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับนิทานพื้นบ้านไทย โดยเล่าว่าเดิมข้าวมีเมล็ดใหญ่ มีปีก บินได้ ต่อมาเมื่อตัวละครหญิงตีเมล็ดข้าวแตก เมล็ดข้าวจึงมีขนาดเล็กเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องเพาะปลูกข้าวด้วยตนเอง

บทอ่าน "กำเนิดเทพธิดาข้าว"

คนไทยเชื่อว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเคารพบูชาเพราะมี **แม่โพสพ** เทพธิดาแห่งข้าว คอยปกป้องรักษาอยู่ ตำนานนิทานพื้นบ้านภาคกลางกล่าวถึงแม่โพสพว่า วันหนึ่งมนุษย์ประชุมปรึกษากันว่าพระพุทธเจ้ากับแม่โพสพ ใครมีบุญคุณมากกว่า คนส่วนใหญ่เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีบุญคุณมากกว่า แม่โพสพน้อยใจจึงหนีไปอยู่ที่ **หิมพานต์** ส่งผลให้เกิดความอดอยากบนโลกมนุษย์ พระพุทธเจ้าจึงสั่งให้พระมาตุลีออกมาหาแม่โพสพกลับโลกมนุษย์ พระมาตุลีไม่สามารถผ่านภูเขาที่กั้นอยู่ได้จึงใช้ปลาสลาดตามแม่โพสพสองหน ปลาสดกลิ่นอ่อนให้แม่โพสพกลับโลกมนุษย์ แม่โพสพไม่ยอมกลับแต่ให้เมล็ดพันธุ์ข้าว 7 เมล็ดกลับมาแทน พร้อมสั่งว่าเมื่อข้าวใกล้สูญโลกมนุษย์ จิตพิศทำขวัญ ระหว่างทางกลิ่นขณะพระพุทธเจ้าทักหน้า นาคตัวหนึ่งแอบขโมยข้าว 2 เมล็ดไป จึงเป็นท้าวของข้าวผีที่โตขึ้นองค์ตามธรรมชาติ พระมาตุลีนำเมล็ดข้าวที่เหลือไปถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงแจกเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่มนุษย์ ตั้งแต่บัดนั้นเมื่อข้าวใกล้สูญ มนุษย์จะจิตพิศทำขวัญ เชิญแม่โพสพเป็นประจำทุกปี

นิทานแม่โพสพอีกตำนานหนึ่งเล่าว่า แม่โพสพเป็นภรรยาของพระอินทร์อยู่บน **สวรรค์** เมื่อนางใกล้หมดบุญจึงมีภิกษุขอมองลง นางจึงขอละเนื้อของตนเป็นอาหารให้แก่ชาวโลก เมื่อนางลงมากโลกมนุษย์ นางได้พบกับฤๅษีตาไฟ ฤๅษีตาไฟได้กินเนื้อดอกไม้งดงามจนทำให้แม่โพสพถูกเผาไหม้ที่ ฤๅษีตาไฟส่งสารจึงชวนแม่โพสพขึ้นใหม่กลายเป็นข้าว และใช้ไม้เท้าชี้ข้าวให้แตกกระจาย ตกทั่วพื้นดิน มนุษย์จึงเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไปปลูกกิน

แม่โพสพเป็นภรรยาพระอินทร์

ฤๅษีตาไฟมีธนูเผาแม่โพสพ

ฤๅษีชวนแม่โพสพกลับมาเป็นข้าว

ข้าว : วัฒนธรรมสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม

ไทยและเวียดนามมีนิทานตำนานการกำเนิดข้าว (Sự tích về nguồn gốc của cây lúa) คล้ายคลึงกัน โดยเนื้อเรื่องมักกล่าวถึงข้าวที่มีขนาดใหญ่กว่าปัจจุบันและมนุษย์ไม่ต้องการข้าวเพราะข้าวกินแล้วอิ่ม (sinh ra lự nhiều) มีพิษ (có cám) และเป็นข้าวต้มมนุษย์ได้เอง (bay vào nhà) มักกล่าวถึงตัวละครที่เกี่ยวข้องกันที่เป็นต้นเหตุทำให้เมล็ดข้าวมีขนาดเล็กลง ตำนานภาคเหนือของเวียดนามเล่าว่า เดิมข้าวเป็นลูกกลมมีขนาดใหญ่มาก เมื่อชาวเวียดนามทำพิธีบูชาเทพเจ้า (thờ cúng thần thánh) ก้อนข้าวจะไปปรากฏขึ้นในนามมนุษย์ มนุษย์จึงนำข้าวไปทำเป็นอาหาร แต่มีครอบครัวหนึ่ง สามีบอกให้ภรรยาทำความสะอาดบ้านเพื่อต้อนรับก้อนข้าว แต่ภรรยามีนิสัยขี้เกียจจึงกวาดบ้านไม่เสร็จ เมื่อก้อนข้าวปรากฏขึ้นจึงถูกไม้กวาด (chổi) ของภรรยาปัดจนแตกและแยกเป็นเมล็ดเล็ก นับแต่นั้นมานมนุษย์จึงต้องปลูกข้าวด้วยตนเอง

หน้า 1

คำศัพท์น่ารู้

ลำดับ	คำศัพท์	คำอ่าน	ความหมาย	ภาษาเวียดนาม
1	ศักดิ์สิทธิ์ (ว)	สัก-สิต	สิ่งเหนือธรรมชาติทำให้สำเร็จได้สิ่ง	linh thiêng
2	บูชา (ก)	บู-ชา	แสดงความเคารพหรือแสดงความกตัญญู	thờ cúng
3	แม่โพสพ (น)	แม่-โพ-สพ	ชื่อเทพธิดาประจำข้าวตามความเชื่อของไทย	Mẹ lúa (thần lúa)
4	เทพธิดา (น)	เทพ-ธิดา	นางฟ้า, เทวดาเพศหญิง	nữ thần
5	ปกป้องรักษา (ก)	ปก-ปักษ์-รักษา	ดูแลป้องกันให้อุบัติ ไม่มีอันตราย	bảo hộ
6	ตำนาน (น)	ต่า-น่าน	เรื่องเล่าต่อกันมาเกี่ยวกับมารวม บุคคล สถานที่ พิธี	truyện thuyết
7	พระพุทธเจ้า (น)	พระ-พุทธ-เจ้	คำเรียกศาสนิกชนของศาสนาพุทธ	Đức Phật
8	บุญคุณ (น)	บุญ-คุณ	ความดีที่ก่อให้เกิดคุณและควรได้รับการตอบแทน	công ơn
9	หิมพานต์ (น)	หิม-มะ-พาน	ชื่อป่าในวรรณคดีไทยซึ่งเชื่อว่าอยู่ติดกับสวรรค์	Himavanta (tên thần thoại trong văn học)
10	พระมาตุลี (น)	พระ-มา-ตุ-ลี	ชื่อเทพแห่งการขนส่งตามความเชื่อของไทย	Matulí (thần bảo hộ việc đi lại)
11	สลาด (น)	สะ-ลาด	ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง มีหัวและลำตัวแบน	cá thát lát
12	อื้อฉาว (ก)	อื้อ-ฉาว	พยายามพูดหรือเรื่อง	chuyện xấu
13	ทำขวัญ (ก)	ทำ-ขวัญ	ทำพิธีเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัวซึ่งเชื่อว่ามีสิ่งไม่ดี	lễ gọi vía
14	ถวาย (ก)	ถะ-หฺวาย	ให้, มอบให้ (ใช้กับพระสงฆ์, ราชศัพท์)	đâng cúng
15	ภรรยา (น)	พิน-ยา, พิน-ระ-ยา	เมีย	vợ
16	พระอินทร์ (น)	พระ-อิน	ชื่อเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ตามความเชื่อของไทย	Thần Indra (Đấng Hindu)
17	สวรรค์ (น)	สะ-หฺวัน	โลกของเทวดาบางฟ้า	thiên đường
18	ฤๅษี (น)	เรือ-สี	นักบวชพวกหนึ่งที่มีสวพรตามสงฆ์	đồ sĩ
19	ขุ่น (ก)	ขุ่น	ใช้ปลงศพที่ไม่มีชีวิตหรือเป็นคน	hồi sinh
20	ไม้เท้า (น)	ไม้-เท้า	สิ่งที่ใช้ช่วยเดินหรือเดิน, ซ้ำจากไม้หรือวัสดุอื่น	gậy

หน้า 2

นิทานแม่โพสพ

ตำนานเทพธิดาข้าว

ที่ประชุมลงความเห็นว่าจะให้พระพุทธเจ้ามีบุญคุณมากกว่าแม่โพสพ

แม่โพสพน้อยใจหนีไปอยู่ที่หิมพานต์ ทำให้โลกมนุษย์อดอยาก

ปลาสลาดตามแม่โพสพและกลิ่นอ่อนให้แม่โพสพกลับโลกมนุษย์

พระมาตุลีไปต่อไม่ได้เนื่องจากมีภูเขากั้นอยู่ จึงใช้ให้ปลาสลาดไปแทน

พระพุทธเจ้าสั่งให้พระมาตุลีไปตามแม่โพสพกลับมา

แม่โพสพไม่กลับแต่ให้ข้าว 7 เมล็ดและสั่งว่าเมื่อข้าวใกล้สูญโลกมนุษย์ จิตพิศทำขวัญ

ปลาสลาดกลับมาบอกพระมาตุลีพร้อมกับมอบเมล็ดพันธุ์ข้าว

ระหว่างทางกับพระมาตุลีทักหน้า นาคตัวหนึ่งขโมยข้าวไป 2 เมล็ดกลายเป็นข้าวผี

ตั้งแต่บัดนั้นเมื่อข้าวใกล้สูญ มนุษย์จะจิตพิศทำขวัญเชิญแม่โพสพเป็นประจำทุกปี

พระพุทธเจ้าได้เมล็ดพันธุ์ข้าวจากพระมาตุลีและแจกพันธุ์ข้าวให้แก่มนุษย์

*ข้าวผี (lúa gạo hoang/lúa ma)

หน้า 3

เรื่องข้าวน่ารู้... วัฒนธรรมไทย

บอกเล่าเก้าสิบ รู้จัก...แม่โพสพ

แม่โพสพ (โพ-สพ) เป็นเทพแห่งข้าว คนไทยเชื่อว่าแม่โพสพเป็นผู้ซึ่งคอยปกป้องรักษาต้นข้าวให้เจริญงอกงาม แม่โพสพมีลักษณะดังนี้

ศีรษะสามกระบี่หน้า

ผมปล่อยสยาย

มือขวาถือรวงข้าว

แต่งกายชุดไทย นุ่งผ้ายก ห่มสไบเฉียง

มือซ้ายนั่งเก้าเขาน (บางตำราจะบอกว่าถือถุงข้าวหรือพระขรรค์)

นั่งพับเพียบ (บางตำราจะบอกว่านั่งบนพาหนะเช่น หงส์ ปลา)

หน้า 4

ภาพที่ 1 ภาพสื่อบทอ่านเชิงวัฒนธรรม "กำเนิดเทพธิดาข้าว" ประกอบอินโฟกราฟิกส์
 ที่มา : ภาพสื่อการเรียนรู้อิสระโดยผู้วิจัย นายวงศกร ศรีระแก้ว

หน้า 2 คำศัพท์จากบทอ่านเชิงวัฒนธรรม แสดงรายการคำศัพท์น่ารู้จำนวน 20 คำ โดยเรียงลำดับตามการปรากฏในบทอ่าน ได้แก่คำว่า คักดีลีทธี บูชา แม่โพสพ เทพธิดา ปกปักษ์รักษา ตำนาน พระพุทธเจ้า บุญคุณ หิมพานต์ พระมาตุลี สลาด อ้อนวอน ทำขวัญ ถวาย ภรรยา พระอินทร์ สวรรค์ ฤๅษี ชุบ ไม้เท้า ประกอบคำอ่านภาษาไทย ระบุความหมายคำศัพท์ภาษาไทยและคำแปลภาษาไทยเวียดนามเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจคำศัพท์ทางวัฒนธรรมได้อย่างรวดเร็ว

หน้า 3 อินโฟกราฟิกส์สรุปสาระสำคัญของบทอ่านเชิงวัฒนธรรมโดยใช้อินโฟกราฟิกส์แบบแสดงข้อมูลตามลำดับเวลา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจลำดับเหตุการณ์ในนิทานแม่โพสพง่ายขึ้น โดยแสดงลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่แม่โพสพน้อยใจมนุษย์จึงหนีไปป่าหิมพานต์จนกระทั่งตามแม่โพสพจนพบและได้มอบเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มนุษย์นำมาเพาะปลูกจึงเป็นเหตุให้ชาวนาไทยต้องประกอบพิธีทำขวัญข้าว

หน้า 4 อินโฟกราฟิกส์เสริมความรู้เพิ่มเติมทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับบทอ่านโดยใช้อินโฟกราฟิกส์แบบแจกแจงข้อมูลอธิบายลักษณะของแม่โพสพ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพและเข้าใจลักษณะของแม่โพสพที่ถูกต้องตามคติความเชื่อของไทย

ทั้งนี้ผู้วิจัยนำผลการศึกษาเฉพาะส่วนเนื้อหาข้าวกับความเชื่อและประเพณี เรื่องแม่โพสพ นำมาประยุกต์โดยสร้างเป็นเป็นต้นแบบสื่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม ส่วนผลการศึกษาวិเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามทั้งพิธีทำขวัญข้าว การใช้ครกตำข้าวในกระบวนการผลิตข้าว และอาหารการกินที่ทำจากข้าว ผู้วิจัยจะนำไปสร้างเป็นสื่อการเรียนรู้เป็นบทอื่น ๆ ต่อไป

หลังจากผู้วิจัยสร้างสื่อบทอ่านเชิงวัฒนธรรมประกอบอินโฟกราฟิกส์เสร็จจึงให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องของสื่อการเรียนรู้และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินคุณภาพบทอ่านเชิงวัฒนธรรมประกอบอินโฟกราฟิกส์และปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ก่อนนำไปทดลองกับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย (Try Out) เพื่อสร้างเครื่องมือให้มีประสิทธิภาพและนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายในลำดับถัดไป

สรุปผลการศึกษา

นิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้าวทั้งหมดล้วนมีลักษณะเป็นนิทานอธิบายเหตุกล่าว

ถึงที่มาลักษณะข้าว การเพาะปลูกข้าวและการประกอบพิธีกรรมข้าวซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยและคนเวียดนามที่ผูกพันกับข้าวบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือแม่โพสพหรือแม่ขวัญข้าวร่วมกันจึงประกอบพิธีทำขวัญข้าวขึ้น โดยไทยจะจัดพิธีรับขวัญข้าวช่วงข้าวตั้งท้องและช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต อีกทั้งยังผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาดังเห็นได้จากพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญที่ผสมผสานระหว่างพิธีพราหมณ์และพิธีพุทธ ในขณะที่เวียดนามมีงานบุญข้าวใหม่หรือเต็คกิมเม้ย (Tết Com Mới) เพื่อบูชาเทพเจ้าและแสดงสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษ อีกทั้งยังมีเทศกาลเทศกาลตึก เตียน (Tịch Điền Đới Sơn) หรือเทศกาลแรกนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พืชผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับไทย ด้านกระบวนการผลิตข้าวไทยและเวียดนามใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิตข้าวคล้ายคลึงกัน เช่น ใช้กระบวนการตำข้าว สีข้าวเพื่อแปรสภาพข้าวให้พร้อมรับประทาน อีกทั้งยังมีพฤติกรรมการบริโภคข้าวเป็นหลักโดยนำไปผ่านกรรมวิธีการหุงหรือปรุงให้สุกทำเป็นอาหาร ตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เช่น ขนมข้าวต้มมัดเวียดนามหรือขนมบั้งจิ้ง (Bánh Chung) มีวัตถุดิบและวิธีการทำแตกต่างจากขนมข้าวต้มมัดไทยโดยใช้หมูและถั่วเขียวเป็นไส้ขนม ใช้เป็นของเซ่นไหว้บรรพบุรุษช่วงเทศกาลปีใหม่ของเวียดนามหรือตรุษเต็ต (Tết Nguyên Đán) หลังจากวิเคราะห์วิถีชีวิตจากนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามพบว่า คำว่า “แม่โพสพ” เป็นคำสำคัญที่ปรากฏร่วมในนิทานพื้นบ้านไทยและเวียดนามซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานไปสู่การเรียนรู้ข้าวกับวิถีชีวิตไทย ทั้งพิธีกรรมข้าวในการผลิตข้าวตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการจนทำเป็นอาหารการกิน ผู้วิจัยจึงเลือกเนื้อหาบทอ่านแม่โพสพของไทย เรื่องที่ 1 และ 4 ซึ่งกล่าวถึงการเสียดสละเนื้อหนังของแม่โพสพเพื่อเป็นอาหารให้แก่ชาวโลกส่งผลให้คนไทยยกย่องเทิดทูนข้าวเพราะข้าวมีบุญคุณ และกล่าวถึงการออกตามหาแม่โพสพกลับโลกมนุษย์หลังน้อยใจที่มนุษย์เห็นว่าแม่โพสพมีบุญคุณน้อยกว่าพระพุทธเจ้าจึงเป็นที่มาของพิธีทำขวัญข้าวของคนไทยนำไปสร้างสื่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับผู้เรียนชาวเวียดนาม และมีบทอ่านเสริมความรู้วัฒนธรรมสัมพันธ์ไทยเวียดนามกล่าวถึงนิทานข้าวไทยและเวียดนามที่เล่าว่าเดิมเมล็ดข้าวมีขนาดใหญ่และถูกตีแตกจนเมล็ดข้าวมีขนาดเล็กคล้ายคลึงกัน เพื่อให้ผู้

เรียนชาวเวียดนามได้พัฒนาทักษะภาษาจากการอ่านบทอ่านภาษาไทยและเรียนรู้วัฒนธรรมจากเนื้อหาข่าวกับวิถีชีวิตไทยได้ด้วยตนเอง

อภิปรายผล

วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านสะท้อนความผูกพันของคนไทยและคนเวียดนามที่มีต่อข้าว เนื่องด้วยไทยและเวียดนามมีพื้นฐานเป็นสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน อีกทั้งตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศใกล้เคียงกัน ทำให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน จึงปรากฏเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการผลิตข้าวและการบริโภคเป็นอาหารหลักเช่นเดียวกัน มีความเชื่อเรื่องแม่โพสพร่วมกัน ทำให้แสดงออกเป็นพิธีกรรมรับขวัญข้าวและพิธีแรกนาขวัญร่วมกัน แม้จะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันบางประการ ก็ย่อมมีรายละเอียดปลีกย่อยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เกิดจากความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง เช่น ไทยมีพื้นฐานความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาทำให้พระพุทธรูปเจ้าเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในนิทานข้าวไทยและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมปฏิบัติต่อข้าวของคนไทยด้วยการเคารพบูชาแสดงออกในรูปแบบของการไหว้ข้าวก่อนรับประทาน รวมถึงประเพณีพิธีกรรมข้าวที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ในขณะที่เวียดนามมีความเชื่อเรื่อง

การนับถือและบูชาเช่นไหว้บรรพบุรุษจึงทำให้ปรากฏการทำของเช่นไหว้บูชาบรรพบุรุษเนื่องในโอกาสพิเศษหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ การศึกษาวัฒนธรรมระหว่างกันผ่านนิทานพื้นบ้าน จึงเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม จากนิทานได้อย่างสนุกสนาน อีกทั้งช่วยพัฒนาทักษะภาษาของผู้เรียนให้ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชลี ทำทอง (2554) ที่ใช้นิทานพื้นบ้านสร้างชุดการสอนสำหรับนักเรียนชาวต่างชาติอ่านจับใจความสำคัญทำให้นักเรียนอ่านจับใจความสำคัญอยู่ในเกณฑ์ดีมาก อีกทั้งการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจากนิทานพื้นบ้านยังช่วยให้ผู้เรียนชาวต่างชาติเข้าใจวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา สอดคล้องกับงานวิจัยของเปรมฤดี จรรย์นันท์ (2554) ที่สร้างแบบเรียนการอ่านนิทานพื้นบ้านไทยสำหรับชาวต่างชาติทำให้ผู้เรียนชาวต่างชาติเข้าใจวัฒนธรรมและพฤติกรรมของคนในสังคมไทยที่ปฏิบัติต่อกันมา การสร้างสื่อการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ทางวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของชาติตนเองจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนชาวต่างชาติเข้าใจวัฒนธรรมง่ายขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเรียนรู้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสื่อสารเพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมอันดีระหว่างกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมอาเซียน. (2558). **แนวทางการใช้ตราอาเซียน**. สืบค้นจาก <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/other-20130404-120608-028839.pdf>
- กิ่งทอง มหาพรไพศาล. (2551). แม่โพสพ เทพธิดาแห่งต้นข้าว. **วารสารวัฒนธรรมไทย**. 47 (6) : 12 - 15.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2541). **รายงานการวิจัยทางมานุษยวิทยา เล่มที่ 1 : วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนยา ด่านสวัสดิ์. (2555). การสอนวัฒนธรรมในบริบทโลกปัจจุบัน. **วารสารสมาคมครุศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ฯ**. 124 (35) : 70 - 81.
- ตำนานข้าว ยอดอาหารอายุวัฒนะ. (2544). **วารสารสถาบันอาหาร**. 3 (17) : 23 - 25.
- ทองแถม นาถจำนง. (2559). **วัฒนธรรมข้าวไทย**. กรุงเทพฯ : ชนนิยม.
- เทพรัตนราชสุดาเจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร, กรมสมเด็จพระ. (2538). **ข้าวไทย**. กรุงเทพฯ : กระทรวงพาณิชย์.
- นิธอร พรอำไพสกุล และผกาศรี เย็นบุตร. (2561). การสังเคราะห์งานวิจัยทางการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ. **วารสารนานาชาติมหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 8 (2) : 109 - 151.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประคอง นิมมานเหมินท์, ยรรยง จิระนคร, ศิราพร ณ ถลาง และสุกัญญา สุจฉายา. (2560). **คติชนคนไทในวัฒนธรรมข้าว**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรมฤดี จรรย์ยานันทจิต. (2554). **แบบเรียนอ่านนิทานพื้นบ้านไทยสำหรับชาวต่างประเทศ**. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ออนไลน์.
- มณฑิธร เรียบเรียง. (2551). **การศึกษาเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านในการทำนาของสุพรรณบุรี**. ปริญญาโท ศศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ออนไลน์.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). **คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. ปทุมธานี: พิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไล ที เลียน และวิริยะ สิริสิงห. (2543). **นิทานพื้นบ้านเวียดนาม**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วรรณานา นาวิกมูล. (2559). **สี่ส้นวัฒนธรรมข้าวอาเซียน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- วิชา ทรวงแสง. (2542). พระแม่โพสพ. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง**. หน้า 4171. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2545). **ชนชาติไทในนิทาน: แลลวดแฉ่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ส. พลายน้อย. (2506). ข้าวในโบราณคดี. **วัฒนธรรมไทย**. 3 (5) : 20 - 25.
- สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). **นิทานพื้นบ้านไทย**. กรุงเทพฯ : ครูสภา.
- สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ. (2560). **วิธีการทำขนมข้าวต้มมัดใหญ่เวียดนาม หรือแป้งหิ้ง**. สืบค้นจาก <https://vovworld.vn/th - TH/คลิปวิดีโอ/วิธีการทำขนมข้าวต้มมัดใหญ่ เวียดนาม - แป้งหิ้ง - 507047.vov>
- สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ. (2562). **เด็ดเกมเมี้ยวของชนเผ่าไตในเขตเขาตอนบนของเวียดนาม**. สืบค้นจาก <https://vovworld.vn/th - TH/สี่ส้นวัฒนธรรม54ชนเผ่าเวียดนาม/เด็ด - เกมเมี้ยว - ของชนเผ่าไตในเขตเขาตอนบนของเวียดนาม - 715051.vov>
- สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ. (2563). **การแข่งขันหุงข้าวในหมู่บ้านถิเก็ม**. สืบค้นจาก <https://vovworld.vn/th - TH/ชีวิตชนบท/การแข่งขันหุงข้าวในหมู่บ้าน - ถิเก็ม - 825713.vov>
- โสภณา ศรีจำปา. (2543). วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวเวียดนาม. **ภาษาและวัฒนธรรม**. 19 (1) : 103 - 107.
- หญิงน ถิ ทัน ถุย. (2559). **วิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเวียดนาม**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ออนไลน์.
- อัญชลี ทำทอง. (2554). **ชุดการสอนสำหรับครูเรื่องการอ่านจับใจความโดยใช้นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนต่างชาติเเยอร์ 11 (มัธยมศึกษาปีที่ 4) โรงเรียนนานาชาติเซนต์จอร์ห์น**. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ออนไลน์.
- อัทธ์ พิศาลวานิช. (2558). **ข้าวไทยในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำพล เสนาณรงค์. (2545). ข้าวในสังคมไทย. **กสิกร**. 75 (4) : 6 - 19.
- ฮ. ศุภวุฒิ และธีรภาพ โลหิตกุล. (2562). ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว. **วารสารวัฒนธรรมไทย**. 58 (3) : 52 - 61.